

Avaleht>Õigusaktid ja kohtupraktika>Liikmesriigi õigus

Liikmesriigi õigus

Iirimaa

See teabeleht sisaldab teavet Iirimaa õigussüsteemi kohta.

Õiguskord

1. Õigusaktid / õiguse allikad

1.1. Riiklikud allikad

Riigi tähtsaim õigusakt on Iirimaa põhiseadus (iiri keeles *Bunreacht na hÉireann*), mis jõustus 29. detsembril 1937. Selle alusel on loodud riiklikud institutsioonid ja riigiparaat ning sellega on nähtud ette kolme võimu – täidesaatva, seadusandliku ja kohtuvõimu – lahusus. Põhiseadus tagab ka põhiõigused, mida kohtud on rangelt tõlgendanud ja laiendanud.

Esmased õigusaktid on aktid, mille on vastu võtnud parlament (*Oireachtas*), kuhu kuuluvad Iirimaa president, ülemkoda ehk senat (*Seanad Éireann*) ja alamkoda ehk saadikutekoda (*Dáil Éireann*). Esmased õigusaktid jagunevad järgmiselt: põhiseadust muutvad õigusaktid, mille jõustumiseks peab rahvas need rahvahääletusel heaks kiitma; üldkohaldatavad üldise iseloomuga õigusaktid; eriõigusaktid, mis on suunatud konkreetse isiku või isikute rühma tegevusele.

Teised õigusaktid on vahendid, mille abil parlament võib delegerida seadusandlikud volitused valitsuse ministrile või konkreetsele ametiasutusele. Õigus võtta vastu delegeeritud õigusakte tuleb sõnaselgelt anda esmase õigusaktiga ning selle õiguse teostamist reguleerivad ranged tingimused – rakendatavad põhimõtted ja tegevussuunad peavad olema põhiõigusaktis selgelt ja üheselt sätestatud ning teiseseid õigusakte vastu võttev asutus peab neid rangelt järgima. Kõige levinum teiseste õigusaktide vorm on seadus, kuid teisene õigusakt võidakse vastu võtta ka määruse, korralduse, eeskirja, kava või põhikirja kujul.

Põhiseaduse artikli 50 kohaselt kehtivad endiselt enne 1922. aastat vastu võetud Iirimaa seadused (nt Ühendkuningriigi parlamendi aktid) ja Iiri Vabas Riigis (1922–1937) vastu võetud meetmed, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. Paljud enne 1922. aastat vastu võetud õigusaktid, mis ei olnud Iirimaa jaoks enam asjakohased, tunnistati kehtetuks seaduste läbivaatamise seadustega (2005–2012).

Iiri õigussüsteem on üldise õiguse (*common law*) süsteem, mis tähendab, et üheks tähtsaks õigusallikaks on kohtupraktika. Pretsedendi doktriini (ld *stare decisis*) kohaselt peab kohus järgima varasemates asjades tehtud otsuseid, eelkõige kõrgema astme kohtute otsuseid. Tegemist on siiski põhimõttega, mitte siduva ja muutmatu reegluga. Selline õigustik sisaldab eeskirju, üldpõhimõtteid, kanoonilisi tõlgendusi ja maksiime. *Stare decisis* doktriinis eristatakse *ratio decidendi* (otsuse siduv osa, mida tuleb järgida) ja *obiter dictum* (kohtuniku märkused asjaolude kohta, mis kohtuasjas esinesid või mis ei olnud asjakohased või mis tekkisid sellisel viisil, et otsust ei ole vaja teha). *Obiter dictum* ei ole tulevastes kohtuasjades siduv, kuid võib olla mõjuv.

1.2. Euroopa Liidu õigus

Kuna Iirimaa on Euroopa Liidu (EL) liige, on liidu õigus riigi õiguskorra oluline osa. ELi liikmesusega kaasnevad kohustused tähendavad, et ühenduse pädevusse kuuluvates asjades on ELi õigus põhiseaduse ja muude siseriiklike õigusnormide suhtes esimuslik. Selleks et riik saaks ELiga ühineda ning et vältida põhiseaduse ja ELi õiguse sätete vastuolu, tuli põhiseadust muuta.

1.3. Rahvusvahelised allikad

Iirimaa on ühinenud paljude rahvusvaheliste lepingutega ning on paljude rahvusvaheliste organisatsioonide liige. Põhiseaduses on sätestatud, et Iirimaa kiidab heaks rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted, mis reguleerivad riikidevahelisi suhteid.

Iirimaa on dualistlik riik ja selleks, et rahvusvahelised lepingud riigis ametlikult kehtiksid, peab parlament need siseriiklikku õigusesse üle võtma.

Iirimaa on alates 1953. aastast Euroopa inimõiguste konventsiooni osalisi riiki ning sellest ajast alates saavad kodanikud kooskõlas riigi rahvusvaheliste õiguslike kohustustega tugineda sellele konventsioonile Euroopa Inimõiguste Kohtus. Konventsiooni sätetele on antud siseriiklik õigustoime Euroopa inimõiguste konventsiooni käsitleva 2003. aasta seadusega, millega Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon võeti üle Iiri õigusesse.

2. Muud allikad

Ametlike õigusnormide puudumisel võivad õigusnõustajad kohtuasja arutamise käigus ja kohtud kohtuotsuse tegemisel viidata teaduskirjandusele. Kuigi on käimas arutelu selle üle, kas loomuliku õiguse ja loomuliku õigused peaksid üldse kehtima ja kas nende mõju ei ole viimastel aastatel vähenenud, on kohtud tuginenud neile põhiseaduse tõlgendamisel ning selliste põhiseadusest tulenevate õiguste loetlemisel, mida ei ole põhiseaduse tekstis konkreetselt sätestatud.

3. Õigusallikate hierarhia

Põhiseadus on Iirimaa õigussüsteemis kõige tähtsam õigusakt. Õigusaktid, valitsuse otsused ning haldusotsused ja -tavad võidakse läbi vaadata, et kontrollida nende vastavust põhiseadusele.

Põhiseaduses on siiski sätestatud, et see ei muuda kehtetuks ühtegi õigusakti ega meedet, mis on vajalik ELi liikmesuse tõttu. See on sätestatud põhiseaduse artikli 29 lõike 4 punktis 6. Seega on ELi õigus esimuslik kõikide siseriiklike õigusaktide, sealhulgas põhiseaduse suhtes. Kuna ELi õiguses on sätestatud, et selle rakendamise meetodid tuleb kindlaks määrata siseriiklike menetlusnõuetega, peavad ELi õigust rakendavad õigusaktid siiski olema kooskõlas põhiseaduslike menetlusnõuetega.

Euroopa inimõiguste konventsiooni käsitlev 2003. aasta seadus võimaldab üksikisikutel tugineda Iiri kohtutes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni sätetele. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon on üle võetud põhiseadusest alama tasandil ning põhiseadus säilitab oma esimuslikkuse. Nimetatud seaduse kohaselt peavad kohtud tõlgendama ja kohaldama siseriiklike õigusnorme kooskõlas Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sisalduvate eeskirjadega, niivõrd kui see on võimalik. Kui siseriiklik õigusakt ei ole Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga kooskõlas, tunnistatakse õigusakt konventsiooniga vastuolus olevaks.

Kohtud on kinnitanud, et vastavalt põhiseaduse artikli 29 lõikele 3 moodustavad rahvusvahelise tavaõiguse põhimõtted siseriikliku õiguse osa, kuid ainult sellises ulatuses, milles need ei ole vastuolus riigi põhiseaduse, õigusaktide või üldise õigusega. Rahvusvahelisi lepinguid võib ratifitseerida üksnes juhul, kui need on põhiseadusega kooskõlas. Vastasel juhul on vaja korraldada rahvahääletus.

Õigusakte saab asendada või muuta hilisemate õigusaktidega. Teised õigusaktid, nagu ka teiste õigusaktide vastuvõtmise delegerimise õiguse, saab asendada esmaste õigusaktidega, kuid teised õigusaktid ei saa olla esmaste õigusaktide suhtes esimuslikud. Kohtud võivad kuulutada õigusakti kehtetuks põhjendusel, et see on põhiseaduse kohaselt õigustühine (pärast 1937. aastat vastu võetud õigusaktid) või ei ole põhiseadusega kooskõlas (enne 1937. aastat vastu võetud õigusaktid). Eeldatakse, et pärast 1937. aastat vastu võetud õigusaktid on põhiseadusega kooskõlas.

Kohtute otsused saab asendada seadusandlike või põhiseaduslike aktidega ning sama või kõrgema astme kohtute hilisemate otsustega.

4. Riigülesste õigusaktide jõustumine

Algselt koostatud põhiseadus ei olnud kooskõlas Euroopa Ühenduse õigusega. Näiteks nähti selles ette, et riigi ainus seadusandlik organ on parlament (*Oireachtas*). Seetõttu lisati põhiseadusesse säte, millega nähti ette, et põhiseadus ei muuda kehtetuks ühtegi ELi liikmesusest tulenevat seadust, akti või meedet. Samas on jõutud seisukohale, et kui kohaldamisala ja eesmärgid peaksid muutuma (näiteks uue aluslepingu tõttu), tuleb see leping panna rahvahääletusele ja kui inimesed selle heaks kiidavad, lisatakse põhiseadusesse säte, mis kinnitab, et riik võib sellise lepingu ratifitseerida.

Kui riik peab ELi õigusnormi üle võtma, tehakse seda esmase õigusaktiga, harilikult valitsuse või valitsuse ministri määrusega.

Põhiseaduse kohaselt saab rahvusvaheline leping siseriikliku õiguse osaks parlamendi otsusel. Tavaliselt võetakse selleks vastu vastav seadus. Selle üks näide on Euroopa inimõiguste konventsiooni käsitlev 2003. aasta seadus, millega võeti konventsioon siseriiklikku õigusesse üle Selle tulemusena võivad üksikisikud tugineda liikmesriigi kohtutes konventsiooni sätetele.

5. Ametiasutused, kes on volitatud võtma vastu õigusnorme

Põhiseaduses on sätestatud, et riigi seaduste vastuvõtmise ainupädevus on parlamendil (*Oireachtas*), mis koosneb alamkojast (*Dáil*), ülemkojast (*Seanad*) ja presidendist; parlament peab seejuures vastavalt põhiseadusele täitma ühenduse liikmesusest tulenevaid kohustusi. Seaduseelnõu vormis esitatud õigusakti ettepaneku jõustumiseks peab president selle seadusena välja kuulutama ning kui presidendil tekib kahtlus, kas kavandatud õigusakt on põhiseadusega kooskõlas, võib ta kokku kutsuda riiginõukogu ja vajaduse korral saata seaduseelnõu selle kooskõlalise kindlakstegemiseks põhiseaduse artikli 26 kohaselt kõrgeimasse kohtusse. .

Nagu eespool märgitud, võib parlament delegerida õigusaktide vastuvõtmise õiguse valitsuse ministri või muule asutusele ning see õigus on delegeriva õigusaktiga rangelt piiratud. ELi direktiive rakendatakse tavaliselt ministri määrusega. Seadusandlike volitusi võib delegerida mitmesugustele asutustele, näiteks valitsuse ministritele, riigiasutustele, riigi osalusel asutustele, reguleerivatele asutustele, eksperdiasutustele ja kohalikele omavalitsustele.

Välissuhete korraldamise eest vastutab põhiseaduse kohaselt valitsus, kes võib sõlmida rahvusvahelisi lepinguid ja kokkuleppeid ning ühineda rahvusvaheliste organisatsioonidega, järgides põhiseadusest tulenevaid nõudeid.

Kohtute kujundatud õigus on üldise õiguse kohaselt siduv.

6. Õigusnormide vastuvõtmise protsess

6.1. Põhiseadus

Põhiseaduse artikli 46 kohaselt on põhiseadusesse muudatuse tegemiseks vaja esmalt algatada alamkojas eelnõu. Eelnõu peavad vastu võtma parlamendi mõlemad koad ning seejärel tuleb see panna rahvahääletusele, et rahvas saaks selle heaks kiita või tagasi lükata. Artikli 47 lõike 1 kohaselt on rahvas eelnõu heaks kiitnud, kui ta toetab hääletenamusega selle vastuvõtmist seadusena. Selline eelnõu esitatakse põhiseaduse muutmise seadusena ja see ei tohi sisaldada ühtegi muud ettepanekut. Kui rahvas on eelnõu heaks kiitnud, kirjutab president sellele alla ja kuulutab selle nõuetekohaselt seadusena välja. Artikli 47 lõike 2 kohaselt pannakse rahvahääletusele pandud ettepanekule, millega põhiseadust ei muudeta, veto, kui enamik hääli on antud ettepaneku vastu ning vastuhääled moodustavad vähemalt ühe kolmandiku registreeritud valijate häälest.

6.2. Seadusandlik menetlus

Esmase õigusakti koostamise esimese sammuna algatatakse tavaliselt eelnõu ühes parlamendi koad. Kõik alamkojas algatatud seaduseelnõud tuleb saata ülemkotta arutamiseks ja ülemkoda võib teha muudatusettepanekuid, mida alamkoda on kohustatud arvesse võtma. Kui aga eelnõu on algatatud ja vastu võetud ülemkojas ja alamkoda on seda hiljem muutnud, arvatakse see alamkojas algatatuks ning see tuleb saata tagasi ülemkotta arutamiseks. Enne seaduse väljakuulutamist peavad selle heaks kiitma parlamendi mõlemad koad ja president peab selle seadusena kinnitama. Seadusandliku protsessi jooksul võivad alamkoda ja ülemkoda teha eelnõusse muudatusi. Samas on põhiseadusega tagatud rahva valitud alamkoja esimuslikkus; artiklis 23 on sätestatud, et kui ülemkoda on alamkoja soovi vastaselt eelnõu tagasi lükanud või seda muutnud, võib alamkoda võtta 180 päeva jooksul vastu resolutsiooni, millega eelnõu arvatakse mõlemas koad vastu võetuks. Ülemkoda saab eelnõu vastuvõtmise kuni 90 päeva edasi lükata, kuid tal ei ole õigust takistada selle seadusena vastuvõtmist või seda ilma alamkoja nõusolekuta muuta.

Valdava enamiku eelnõudest algatavad valitsuse ministrid lirimaa parlamendi alamkojas.

Finantseelnõusid (nt eelnõusid, mis käsitlevad maksude kehtestamist, kehtetuks tunnistamist, vähendamist, muutmist või reguleerimist, ning eelnõud, mis käsitlevad riigi vahendite kasutamist) võib algatada ja vastu võtta ainult alamkoda. Seda liiki eelnõu saadetakse ülemkotta „soovituste saamiseks.

Seadusandliku menetluse viimane samm on eelnõu seadusena väljakuulutamine presidendil poolt. President võib pärast riiginõukoguga konsulteerimist saata eelnõu või selle konkreetse osa kõrgeimasse kohtusse, et kohus teeks kindlaks, kas eelnõu on põhiseadusega kooskõlas. See on tuntud kui artikli 26 kohane konsulteerimismenetlus. Kui kõrgeim kohus leiab, et eelnõu on põhiseadusega kooskõlas, ei saa seda enam kunagi kohtus põhiseadusega seotud põhjustel vaidlustada ja president peab selle seadusena välja kuulutama. Kui leitakse, et eelnõu on põhiseadusevastane, peab president keelduma seda seadusena välja kuulutamast.

6.3. Teised õigusaktid

Tavaliselt nähakse põhiõigusaktis ette, et parlament võib delegerida õigusakti, millele ta on loa andnud, kehtetuks tunnistada või heaks kiita. Need sätted näevad üldiselt ette, et õigusakt tuleb esitada ühele või mõlemale parlamendikoadale, kes võivad selle kindlaksmääratud tähtaja jooksul kehtetuks tunnistada. Seda kehtetuks tunnistamise mehhanismi kohaldatakse kõigi teiste õigusaktide suhtes, millega rakendatakse ELi meetmeid. Pärast vastuvõtmist antakse teatavad õigusaktid hoiule selleks määratud raamatukogudesse ning lirimaa ametlikus teatajas *Iris Oifigiúil* avaldatakse teade nende jõustumise kohta.

6.4. Rahvusvaheline õigus

Valitsus võib alla kirjutada rahvusvahelisi lepinguid või kokkuleppeid või ühineda rahvusvaheliste organisatsioonidega; samas on leitud, et valitsus ei tohi seda teha juhul, kui see kammitseks parlamendile antud õigusloome ainupädevust või riikuks muul viisil põhiseadust. Seetõttu on kohtud leidnud, et valitsus ei tohi nõustuda aluslepingutega, millega muudetakse Euroopa Liidu ulatust ja eesmärke, kui rahvas ei ole selleks põhiseaduslikul rahvahääletusel nõusolekut andnud.

7. Siseriiklike õigusnormide jõustumine

Põhiseaduse muudatused jõustuvad pärast seda, kui rahvas on need heaks kiitnud ja president on muudatusettepanekule alla kirjutanud.

Eelnõust saab seadus selle presidendil poolt väljakuulutamise päeval ning see jõustub samal päeval, välja arvatud juhul, kui seaduses on sätestatud teisiti.

Tavaliselt ei allkirjasta president eelnõud varem kui viiendal ega hiljem kui seitsmendal päeval pärast selle esitamist. Seaduses võib täpsustada kuupäeva, millest alates see jõustub, või sätestada, et minister võib anda „kohaldamismääruse“ (teisene õigusakt), millega seadus või selle osa jõustatakse. President on kohustatud eelnõu seadusena välja kuulutama, avaldades ametlikus teatajas *Iris Oifigiúil* teate eelnõu seadusena väljakuulutamise kohta.

Teiseses õigusaktis sätestatakse selle kohaldamise algsuupäev.

Kohtuotsused kehtivad üldjuhul alates nende tegemise päevast.

8. Eri õigusallikate vaheliste vastuolude lahendamine

Eri õigusnormide või -allikate vaheliste vastuolude kindlakstegemine on kohtute ülesanne.

Võttes arvesse ELi õiguse esimuslikkust, on põhiseadus riigi põhiõigusakt ning vastuolu korral teiste õigusnormidega on põhiseadus esimuslik. Põhiseaduse artikli 34 kohaselt võivad üksikisikud vaidlustada õigusaktide põhiseadusele vastavuse kõrges kohtus (*High Court*). Sellise otsuse võib edasi kaevata kõrgeimasse kohtusse (*Supreme Court*). Üksikisikud võivad ka pöörduda kohtusse juhul, kui riik on oma tegevusega rikkunud nende põhiseaduslike õigusi või põhiseaduslikku menetlust.

Eeldatakse, et pärast 1937. aasta põhiseaduse vastuvõtmist vastu võetud õigusaktid on põhiseadusega kooskõlas, kuni ei ole tõendatud vastupidist.

Võib tekkida olukord, kus põhiseaduse sätted, eelkõige need, mis käsitlevad põhiõigusi, võivad olla omavahel teataval määral vastuolus. Kohtud on neis asjades otsuste tegemiseks kasutanud mitut meetodit, sealhulgas sõnasõnalist või grammatilist tõlgendamist, ajaloolist lähenemisviisi, teleoloogilist või tasakaalustatud lähenemisviisi, proportsionaalsuse doktriini, õiguste hierarhial põhinevat lähenemisviisi ning loomuõigusele ja loomulikele õigustele tuginevat lähenemisviisi.

On ette tulnud juhtumeid, kus ebapopulaarse põhiseadusliku otsuse või kohtupoolse tõlgenduse tulemusel on korraldatud rahvahääletus põhiseaduse muutmiseks.

Kui üksikisik väidab, et õigusaktiga on rikutud tema õigusi, mis on talle tagatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga, võib ta taotleda, et kohus tunnistaks õigusakti konventsiooniga kokkusobimatuks.

ELi õigusel on põhiseadusega tagatud puutumatus, sest põhiseaduses on sätestatud, et põhiseadus ei muuda ELi liikmesusest tulenevaid akte või meetmeid kehtetuks, ent nende aktide või meetmete rakendamisel tuleb järgida põhiseadust.

Lisaks põhiseaduslikele küsimustele hinnatakse delegeeritud õigusaktide kehtivust nende põhiõigusaktile vastavuse alusel.

Lisateavet lirimaa õigussüsteemi, õigusaktide ja põhiseaduse kohta saab järgmistelt veebisaitidelt:

- <https://www.gov.ie/en/organisation/departments-of-the-justice>
- <https://www.courts.ie/judgments>
- <https://www.irishstatutebook.ie>
- <http://www.bailii.org>

Viimati uuendatud: 16/04/2024

Käesoleva veebilehe asjaomaseid keeleversioone haldavad asjaomased liikmesriigid. Tõlked on teostanud Euroopa Komisjoni teenistused. Originaali tehtavad võimalikud muudatused asjaomase riikliku ametiasutuse poolt ei pruugi kajastuda tõlkeversioonides. Euroopa Komisjon ei võta vastutust selles dokumendis sisalduva ega viidatud teabe ega andmete eest. Palun lugege õiguslikku teadaannet lehekülje eest vastutava liikmesriigi autoriõiguste kohta.